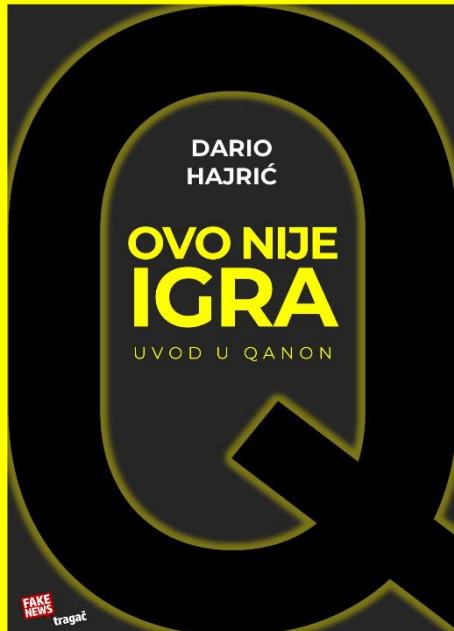

DARIO
HAJRIĆ

OVO NIJE
IGRA

UVOD U QANON

Dario Hajrić
OVO NIJE IGRA
UVOD U QANON

Za izdavača
Milan Nedeljković

Dizajn / ilustracije
Stefan Janjić / Freepik

Novosadska novinarska škola
FakeNews Tragač
Kosovska 1,
2100 Novi Sad
Telefon: 021/ 424246
Mail: office@novinarska-skola.org.rs

Novi Sad,
Novembar 2021.

**DARIO
HAJRIĆ**

**IVO NIJE
IGRA**

UVOD U QANON

Publikacija „**Ovo nije igra – Uvod u Qanon**“ predstavlja pregled različitih aspekata ovog pokreta: nastanak, razloge uspona, načine funkcionisanja, taktiku i metode indoktrinacije, terminologiju, specifičnosti, sličnosti sa tradicionalnim kultovima i sektama, ulogu katalizatora za upad u Kapitol 6. januara 2021, kao i značaj pokreta za budućnost. Cilj serijala je da čitaocima koji nisu upoznati s ovom temom pruži pristupačnu osnovu za razumevanje složenosti fenomena Qanona, kako na lokalnom nivou tako i globalno, te da im služi kao okvir za dalje istraživanje. Priložene reference nude obilje dodatnog materijala za analizu, proširuju neka od ranije navedenih pitanja i otvaraju nova. Analiziranja uloge i značaja pojedinaca te dublje zadiranje u hronologiju je svesno izostavljeno s ciljem da se fokus serijala zadrži na onome što će izvesno biti trajno nasleđe Qanona: uticaj na političku kulturu i javni diskurs i instrumentalizacija superteorije zavere u političke svrhe.

PRVO POGLAVLJE

UVOD

IVO NIJE IGRA

„Ništa nije absolutna stvarnost. Sve je dozvoljeno.“

Vladimir Bartol, „Alamut“

„Plan je satanski, obzirom na kanibalizam. Oni su jeli ljude, si-lovali decu od dve do četiri godine, oni su krali bebe, gojili ih pa ih pekli u specijalnim restoranima po Americi. Oni su došli do droge adenohrom, ta droga ih je podmlađivala, trebalo je da im omogući život do 300 godina. Čim prestanu da uzimaju postaju strašno stari, jadni i bolesni. To su bolesni mozgovi koji, srećom postoje dokazi, nađeni su mejlovi i utvđeni kontakti, i pozicija Srbije je upisana u taj spisak“, nabrajala je u maju 2020. tadašnja narodna poslanica Nada Kostić u skupštinskom holu tokom bizarne 24-minutne konferencije za štampuⁱ.

Većina onih koji su kasnije čitali ili slušali njene reči smejala se ili zabrinuto vrtela glavom, prepoznajući u tome samo mozak koji nepovratno otklizava s koloseka u ambis mentalne bolesti. Tek retki su u njenom konfuznom izlaganju prepoznali priču koja je tih meseci počela da se probija ka mejnstrimu svetskih vesti.

Sve je počelo daleko od Nade, i delovalo je poprilično naivno.

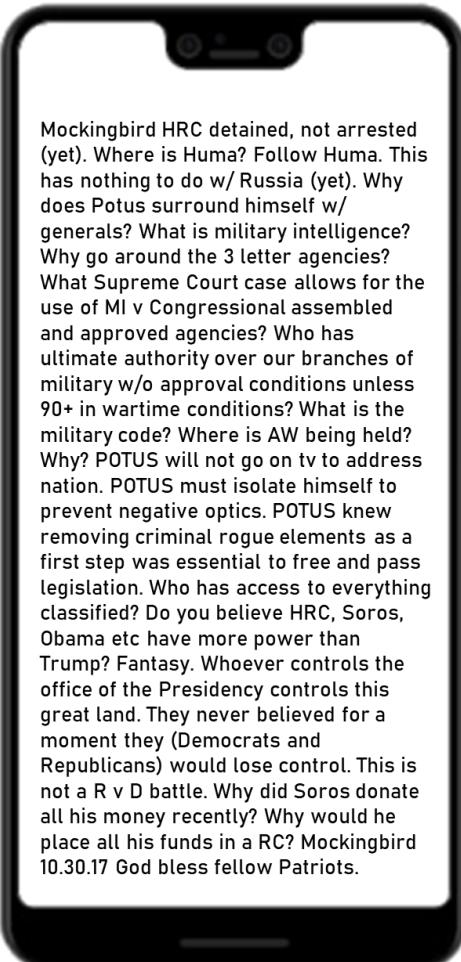
Forum *4chan*ⁱⁱ predstavlja jedno od najpoznatijih mesta internet supkulture. Njegova klijentela se na mesečnom nivou meri u milionima posetilaca, labavo je moderiran u pogledu slobode govora i pruža svo-

jim korisnicima ogromnu količnu anonimnosti (otuda i potiče naziv *anon*). Gotovo da je bilo neminovno da s vremenom postane poznat po tome što korisnici pojedinih podforumu rutinski ispaljuju antisemitičke fore, objavljaju rasističke mimove i generalno se zabavljaju time što pokušavaju da budu gadni na svaki mogući način.

U oktobru 2017. na „Politički nekorektnom“ /pol/ podforumu 4chana pojavila se osoba koja se predstavila kao visokorangirani vojni oficir SAD sa specijalnim „Q“ ovlašćenjem za pristup tajnim podacima. Isprrva dočekan s tradicionalnom forumaškom neozbiljnošću i lupetanjem, Q je postepeno uspeo da ih zainteresuje za svoju priču pišući u šiframa i zasipajući ih zagonetnim pitanjimaⁱⁱⁱ sračunatim da ih nama-me da sami smišljaju odgovore.

Gradeći na temeljima nekoliko ranijih teorija zavere poput „Picodejta“^{iv}, Q je svojoj publici ponudio i stalno produbljivao priču o mreži satanističkih kanibala koji trguju decom, siluju ih i jedu. Ko se bori protiv njih? Donald Tramp i tajni vojni kružok „dobrih momaka“.

Mockingbird HRC detained, not arrested (yet). Where is Huma? Follow Huma. This has nothing to do w/ Russia (yet). Why does Potus surround himself w/ generals? What is military intelligence? Why go around the 3 letter agencies? What Supreme Court case allows for the use of MI v Congressional assembled and approved agencies? Who has ultimate authority over our branches of military w/o approval conditions unless 90+ in wartime conditions? What is the military code? Where is AW being held? Why? POTUS will not go on tv to address nation. POTUS must isolate himself to prevent negative optics. POTUS knew removing criminal rogue elements as a first step was essential to free and pass legislation. Who has access to everything classified? Do you believe HRC, Soros, Obama etc have more power than Trump? Fantasy. Whoever controls the office of the Presidency controls this great land. They never believed for a moment they (Democrats and Republicans) would lose control. This is not a R v D battle. Why did Soros donate all his money recently? Why would he place all his funds in a RC? Mockingbird 10.30.17 God bless fellow Patriots.

Ono što je privuklo mnoge uši bila je prilika da učestvuju. Svako ko svrati na forum mogao je da se okuša u tumačenju Q-ovih šifri i slobodnim asocijacijama „prepozna“ u nekom događaju baš ono što je Q tobože najavio da će se desiti. Isprva sam a kasnije preko posrednika, Q je birao najbolja tumačenja i hvalio ih, omogućavajući tako zajedničko građenje priče koja stalno evoluira i prilagođava se tekućim događajima. Poput igre, s tim da se ova zasnivala na interpretaciji realnog sveta kroz iracionalan, paranoični okvir^v u kojem sve ima veze s nečim drugim, i ništa nije slučajno.

Budući izuzetno fluidan, Qanon nartiv je s vremenom počeo da apsorbuje elemente raznih postojećih teorija zavera, dajući im širi okvir i međusobno ih povezujući. Gigantski tajni tuneli koji povezuju svetske gradove? Može, tuda švercuju kidnapovanu decu. Tajna društva vladaju svetom? Može, zvaćemo ih *dubokom državom*. Jevreji kao negativci? Nećemo ih baš zvati Jevrejima, ali *Soroš* i *Rotšildi* je prihvatljivo.

Tamo gde ima publike, ima i profita. Potencijal Qanona počeli su da prepoznaju Jutjub influensi pričajući o njemu i interpretirajući njegove objave^{vi}, njihovi video klipovi počeli su da se šire po Fejsbuk grupama, i tako su doprli do ogromne, raznovrsne publike odranije naučene na teorije zavera. Q-ovi sledbenici odjednom nisu više bili samo smorenici američki tinejdžeri, nego i njihove zbunjene i loše informisane porodice^{vii}, šokirane glasinom da se Tom Henks i druge holivudske zvezde drogiraju supstancom dobijenom iz adrenalina dece koju satanisti muče i siluju^{viii}, da je pravog Bajdena zamjenio klon i slično. Sledeći su bili belci evanđelisti.^{ix}

Zatim je došla 2020. i pandemija. Stotine miliona ljudi se zbog zbrane kretanja našlo kod kuće, tragajući za informacijama po društvenim mrežama, a tamo ih je čekao Qanon, spreman da im objasni zašto

je svet u haosu. Ma koliko strašna, ideja da svetom vladaju satanistički pedofili mnogima deluje kao bolja alternativa nego da njime ne vlada niko. Protiv satanista se može boriti, protiv stihije teško. Broj ljudi koji je čuo za Qanon i imao mišljenje o njemu je vrtoglavu skočio.^x

Qanon je uskoro počeo da se preliva u realni svet. Njegovi sledbenici su jedan po jedan počeli da se kandiduju za Kongres, a Mardžori Tejlor Grin i Loren Bobert su na njegovim krilima čak i pobedile, uvođeći teorije zavere u najviše predstavničko telo najmoćnije zemlje sveta.^{xi} Na lokalnu su ih pratili drugi.^{xii} Boreći se za drugi predsednički mandat, Donald Tramp je rešio da prigriji Qanon,^{xiii} trolujući i dajući im prostora na svom Tวiter nalogu. Qanon je zauzvrat postepeno modifikovao svoj narativ tako da je Tramp postao mesijanska figura u istorijskoj borbi Svetlosti i Tame.

Zatim je došao 6. januar 2021. i upad u Kapitol. Prizor Qanon Šamanu, sa kapom od bizona i nordijskim tetovažama, kako go do pojasa stoji za govornicom najvišeg predstavničkog doma SAD dok se uniformisane paravojne grupice vojnih i policijskih veteranu mešaju sa „bumerima“ sa MAGA kačketima, delovao je nadrealno svima sem onima koji su pratili Qanonovske kanale komunikacije, bili sevnsni Q-ovog trogodišnjeg obećavanja „Oluje“ koju „ništa ne može zaustaviti“ i videli šta njegovi sledbenici najavljuju.

Iako je Q prestao da objavljuje nakon Trampovog izbornog poraza, način mišljenja i tehnike dezinformisanja ostaju, pa je pojava nekog novog Q-a moguća, ne samo u SAD već i kod nas. Recept za manipulaciju postoji. Valja ga dobro proučiti da bismo umeli da prepoznamo njegov ukus kad naletimo na njega ponovo. ● ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

VERUJETE LI U SLUČAJNOSTI?

„Dezinformacija je stvarna.
Dezinformacija je neophodna.“

Q

Mnogi amalgami internet kulture i desničarskih grupa, počev od fašista pa do incela, za vrbovanje koriste tehniku poznatu kao *redpilling*.^{xivxv} Referenca na gutanje crvene pilule odnosi se na film „Matriks“, u kom glavni junak radije bira neugodnu istinu nego povratak u prijatnu laž u kojoj je živeo do tад. Naravno, ono što se prodaje kao „surova istina“ u praksi se najčešće svodi na ovlaš prikriven rasizam, mizoginiju ili neku sličnu izlučevinu, samo plasiranu kroz jezik mimova i „politički nekorektni“ humor.^{xvi}

Qanon takođe koristi *redpilling* kao aktivnu strategiju privlačenja sledbenika^{xvii}, ali svoj uspeh i brzo širenje duguje drugom, daleko manje vidljivom pristupu koji je počeo da primenjuje vrlo rano i kojim je proširio bazu potencijalnih sledbenika sa ciničnih tinejdžera na praktično sve starosne grupe, od klinaca do penzionera. Taj proces podseća na prodajni levak^{xviii}, marketinšku tehniku koja cilja na to da razdvoji stvarne kupce od onih koji se raspituju ali nikada neće zaista kupiti vaš proizvod, i tako vam olakša da se koncentrišete na one koji mogu da vam se isplate.

Prvi korak Qanonove strategije počiva na tome da vam nečim pobude interesovanje. To može biti priča o švercu dece, tajnim društvima, kloniranom Džou Bajdenu ili nečemu desetom što ste načuli blenući u

ekran telefona ili kompjutera. Deo tema, poput trafikinga, ima uporište u stvarnim pojavama, deo je potpuna izmišljotina, ali za različite rive treba koristiti različite udice. Ako vam ništa od toga nije zanimljivo, sami ste sebe uklonili iz prodajnog levka, i nikom ništa. Međutim, ako se zaintrigirate, Qanonovci vam neće odmah servirati gotovu priču nego će vam reći da istražite sami. To je vrlo važan korak, jer zahteva vašu inicijativu, a inicijativa je investicija.

Ako ste i dalje dovoljno radoznali, potražićete te teme po Jutjubu ili Fejsbuku, i njihovi algoritmi će vrlo brzo početi da vas agresivno nukaju štivom za koje ste pokazali interesovanje. Sa svakim novim dramatičnim video klipom, svakom novom jurodivom grupom u koju ste se učlanili i svakim prodavcem magle kojeg ste počeli da pratite završavate sve dublje u levku, i sve teže je da se iz njega izvučete. Svaka stvar u koju ste poverovali spušta vaš prag tolerancije, a uloženo vreme se gomila. Ako verujete u tajni rat Trampa protiv satanista, zašto ne biste verovali i u beskrajne podzemne prolaze kojima švercuju decu? Ako verujete u tunele, zašto ne biste verovali i u klonove koji menjaju stvarne političare? Ako verujete u to, prodali su vam priču bez da ste pričali s prodavcem.

Od prošle godine, najveće internet platforme pokušale su da odstrane ili minimizuju najeksplicitnije sadržaje vezane za teorije zavera na koje se Qanon oslanja. Fejsbuk je uklonio na stotine grupa^{xix}, Triter ugasio 70.000 naloga^{xx}, Jutjub uklonio stotine kanala i desetine hiljada video klipova^{xxi}, Gugl im smanjio vidljivost u pretragama. No, sve to je mahom pogodilo one na engleskom jeziku, a mnogi su se brzo vratili ili se prosti preselili na Telegram, Gab, Parler i druge mreže koje nude veću anonimnost.^{xxii} Domaća prepričavanja, prevodi i kopiranja su ostali mahom netaknuti.

Ali šta to ljudi „kupuju“ od Qanona? Igru u kojoj se nalazite na strani dobra u ratu protiv apsolutnog zla, a sve što treba jeste da odgonetate šifre koje vam govore kako ta borba napreduje. Jedan od važnih aspekata te igre je iščekivanje. Takom uspona Qanona, Q i njegova mreža su konstantno kod sledbenika podgrevali iščekivanje da će se uskoro desiti nešto važno i da će se sva uložena vera, nadanja i energija naponsetku isplatiti.

Ponekad bi Q naveo trivijalan događaj poput postavljenja ili smene u državnoj upravi i začinio ga misterioznim dodatkom: „Lov počinje“ ili „Zavalite se i gledajte“. Nekad bi to bila najava za sledeću nedelju, kada treba da bude objavljena dramatična vest: „Spremni za igru? Majka Svih Bombi stiže.“ Ili „Nastavite da pratite vesti. April. Majka Svih Bombi.“ Publika koja iščekuje da se nešto desi, znaju to i autori španskih serija i Den Braun, pratiće i sledeću epizodu, a u Qanonu uvek postoji novo odbrojavanje.

Međutim, šta kada sledeća nedelja ili april dođu i prođu a ne desi se ništa spektakularno? Naravno da Q neće objašnjavati svoju propalu najavu: to će za njega obaviti sami Qanonovci, pokušavajući da zadrže unutrašnju koheziju priče u koju su poverovali. Jedan od osnovnih principa Qanona je to da „ne postoji slučajnost“. U svetu krcatom slučajnosti, to znači da ćete imati obilje prilika da stvarate objašnjenja za njih, i da ne morate suviše da se obazirete na to koliko su ona uverljiva. Tako je nastao niz metoda tobožnjeg dokazivanja da je svaka Q-ova najava zapravo bila istinita i da se Nešto Važno desilo. „Otkrivanje“ događaja (koje se zapravo svodi na izmišljanje što kreativnije priče) je uzbudljivo, podstiče sledbenike da učestvuju i dodaje na uverljivosti čitavog narativa.

Jedan od često korišćenih alata Qanonovaca je *gematrija*. Reč je o jednom od oblika numerologije koji funkcioniše tako što uzmete reč ili frazu, svakom slovu u njoj dodelite broj (npr. A=1, B=2, C=3 itd) a zatim izračunate broj koji označava tu reč.^{xxiii} Onda pogledate druge reči koje imaju isti broj i time „dešifrujete“ šta se krije iza prvobitne reči. Primera radi, jedna od varijanti gematrije prevodi moje ime i prezime u broj 96. U zavisnosti od toga da li Qanonovac želi da „otkrije“ da se iza toga krije nešto dobro ili zlo, reći će da isti broj znači „mason“, „znanje“ ili „tojota“. Te reči mogu dalje da se koriste kao asocijacije dok ne povežete nešto s nečim drugim i proglašite da ste otkrili „tajnu“ iza mog imena.

Primenjena na Trampa, Hilari Klinton, Obamu ili bilo koju osobu, lokaciju, organizaciju, pojavu, događaj, gematrija daje neograničene mogućnosti za slobodne asocijacije.

Drugi važan metod Q-a i mnogih qanon-influensera su sofistička pitanja sračunata da stvore intrigu tamo gde je nema. „Šta je mapa? Čemu mapa služi? Šta je legenda? Čemu legenda služi? Šta je sekvenca? Zašto je ovo relevantno?“ – ovo je samo deo niza pitanja iz jedne od Q-ovih objava^{xxiv} oko kojih su se qanonovci rastrčavali u potrazi za odgovorima, pokušavajući da ih otkriju u dnevnim događajima, imenima, lokacijama. Mistifikacija rađa nova pitanja, nagađanja, asocijacije.

Treći metod je „mišljenje u ogledalu“^{xxv}. Iako ga Q nije često pominjao, njegovi sledbenici su ga usvojili kao važan alat. Ukratko, sve što treba da uradite jeste da mislite da je istina obrnuto od onoga što je rečeno. Rasisti ubili čoveka? Aha, znači, ubili su ga protivnici rasista da svale krivicu na rasiste! Srušio se avion, 71 žrtva? 71 je u ogledalu 17, a Q je 17. slovo u engleskom alfabetu, dakle to su bili neki negativci koje su oborili Q i njegovi bezbednjaci.

Dalje, tu su anagrami. Uzmite ime, reč ili događaj, ispreturajte im slova dok ne nađete novu reč koja se uklapa u značenje za kojim ste tragali, i otkrili ste šta im je „stvarna“ svrha koju su vladari sveta iz senke pokušali da sakriju od vas. Na spektakularno glup način, doduše. Ali niste se dali prevariti.

Kombinujući ove metode i njihove varijacije, moguće je povezati doslovno bilo šta sa bilo čim. A sada zamislite bezbrojne forume, Fejsbuk grupe, Tviter haštagove na kojima hiljade ljudi najozbiljnije diskutuje o „istinama“ koje su otkrili, i prosečno poluinformisano čeljade koje zabasa u takav paralelni svet da priupita šta se to priča za, recimo, Toma Henksa i trgovinu decom. Zamislite niz neznanaca koji ga iz najbolje namere, verujući da šire tajno znanje, kljukaju linkovima, objašnjavaju mu šifre iza imena političara i ko od njih jede decu a ko ih priprema, šta je sve njihov misteriozni onlajn-vođa najavio da će se desiti i – uz mentalnu akrobatiku fanova – pogodio. ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

TREĆE POGLAVLJE
TERMINOLOGIJA

OBRATI PAŽNJU NA REČNIK

„Reči su takva užasna mašinerija.
Tako primitivna i dvosmislena.“

Frenk Herbert

Da bi zaintrigirao svoje pobornike, Q je izgradio čitav sistem pojmove i specifičnu terminologiju kojom redefiniše stvarnost da bi je prilagodio svom pogledu na svet. Analizirajući najčešće korištene termine u Qanon krugovima možemo nazreti sistem značenja koji drži njihove pripadnike na okupu, otežava pristup onima koji bi da ih razuvere i olakšava širenje lažnih vesti putem društvenih mreža.

Terminologija koja se koristi za aktivnu propagandu je rudimentarnija i ključna svrha joj je da stvori narativ koji Qanon reklamira kao svoju svrhu. Pasivna manipulacija je daleko perfidniji deo priče o Qanonu i u njenoj suptilnosti leži ključni deo njegovog uspeha. No, krećimo redom.

U Qanon svetu, *aktivna manipulacija* se mahom zasniva na starijim teorijama zavere koje je Qanon apsorbovao i preoblikovao tako da se uklope u njegov narativ. Primera radi, „Kabala“ i „Duboka država“ su srođni pojmovi koje qanonovci često koriste kao sinonime. Prvi se uglavnom vezuje za liberalne elite koje čine tajno društvo satanista i pedofila, dok se drugi odnosi na delove bezbednosnih struktura koje im omogućavaju delovanje i sliže kao tajna vojska.^{xxvi} Oba imaju uporište u ranijim antisemitskim teorijama zavera, masonsko-iluminatskim

vladarima svetom iz senke, pričama o Bilderberg grupi, reptilijancima i serijama poput „Dosijea X“ gde uvek postoji neko ko vuče sve konce ovog sveta.

Međutim, u Qanon mitologiji, negativci ne samo što siluju i jedu decu: oni ih koriste i da bi ostali mlađi i produžili sebi život. Kako to radi? Tako što iz njih tokom mučenja izvlače adrenohrom, koji nastaje oksidacijom adrenalina, a zatim je koriste kao psihodeličnu drogu.

Kao i u svakoj dobroj manipulaciji, postoji deo koji je istinit: supstanca zvana adrenohrom postoji i zaista nastaje oksidacijom adrenalina, ali se koristi u medicini za zaustavljanje krvarenja. Ne, naravno da se ne dobija mučenjem mališana. I ne, naravno da ne podmlađuje. Svejedno, qanonovci koriste adrenohrom za vrbovanje tako što ispričaju svoju priču a onda pošalju ljude da guglaju da li adrenohrom postoji. Ne samo što će otkriće o njegovom postojanju poslužiti kao zastrašujući „dokaz“ – guglajući će naići na horor priče koje su pisali (ili u našem slučaju prevodili) istomišljenici onih koji su ih poslali da „istraže“. Čitav niz srpskih portala preneo je priče o adrenohromu kao stvarne.^{xxviixxxviii} Samo retki su se potrudili da ih i demantuju kad su shvatili da su ispali magarci.^{xxix}

Sličnom eksploracijom logičkih grešaka Qanon je smestio dečja mučilišta u DUMBs (Deep Undergorund Military Bases), mrežu tajnih podzemnih baza i tunela. Tragajući za tim pojmom naići ćete ili na naučnofantastični serijal Dejvida Slome ili na priče ljudi koji misle da tako nešto zaista postoji. Naravno da ne možete da pišete ozbiljan tekst o nečemu čega nema jer teret dokazivanja leži na onome ko nešto tvrdi, tako da u dezinformacija zatrovanim internetu neupućena osoba može najlakše da naleti na tekstove koji dokazuju da DUMBs leže pod njihovim nogama. Ako je još gledala i horor film Džordana Pila „Mi“, u kojoj takvi tuneli em postoje em su puni jezivih ljudskih klonova, to se pretvara u vrlo sočan mamac.

Q i qanonovci su svoju teoriju učinili još stvarnijom uz pomoć *pasivne manipulacije*. Za razliku od aktivnog dokazivanja svojih stavova, Q je rešio da kreira stvarnost simboličkom legitimizacijom kroz učenje svojih sledbenika da „prepoznaju“ njegovo prisustvo svugde.

Uzmimo naprimer broj 17. Budući da je Q sedamnaesto slovo engleskog alfabetra, logično je da je taj broj počeo da se koristi kao šifra za

Qanon. Dovoljno je pominjanje tog broja bilo gde u medijima da sledbenici posumnjuju da je reč o kodiranoj poruci namenjenoj njima.

Međutim, nije reč samo o medijima: broj 17 se nalazi i na stranica-ma knjiga, odakle se može iščeprkati citat koji uz kreativno tumačenje „objašnjava“ ili „dokazuje“ ono što im odgovara. Pesma broj 17 na top-listi možda krije subliminalne poruke. Kućni broj 17 bi mogao biti nečije tajno skrovište. Sedamnaesta paralela na globusu možda ukazuje na tunel kojim se švercuju deca. Šifre su svuda oko nas, namenjene su nama, i samo valja biti dovoljno paranoičan da nam ne promaknu.

Istu pojavu uočavamo i u načinu na koji qanonovci tumače pominjanje pasa u medijima. Naime, navodno je reč o šifrovanoj poruci da je neko umro, uhapšen ili eliminisan. Ako Hilari Klinton pomazi psa, ili ako Džo Bajden pomene svog psa Mejdžora, to je njihov način da pri-padnicima Kabale objave da su ubili nekoga od pozitivaca. Uradi li to Tramp – uhapsio je nekog od zlikovaca. Proglašavanje pasa za simbol je tipičan primer kako svakodnevnu, bezazlenu pojavu možete pretvo-riti u propagandno oružje kojim ćete sopstvenim sledbenicima omogu-ćiti da se svakodnevno upucavaju u zdrav razum time što će loviti vesti koje sadrže pse i političare.

Upravo na tome počiva pasivna manipulacija: ona nije tu da nama-mi nove sledbenike, nego da zadrži postojeće tako što će ih istrenirati da u svemu vide zagonetke. Rešenja tih zagonetki, kakva god bila, zapravo nisu bitna zato što samo njihovo postojanje „dokazuje“ sve ostalo što Q objavi. Ako poverujete da Obama mazi psa da bi poručio da je naredio nečiju egzekuciju, više nije bitno ko je ta osoba – bitno je da ste zagrizli udicu. Dresura nije primenljiva samo na pse – propaganda dresira i ljude, stvarajući automatizovane reakcije na simbole.

A kada su već tu, ljudima treba nečim zadržati pažnju, stvoriti ne-kakve sadržaje koji će moći da „dekodiraju“ i time, kao u svakoj ozbiljnoj sekti, iznova dokazuju samima sebi da su u pravu. Zbog toga je značajan deo Qanonove terminologije okrenut prethodno objašnjenoj tehnici stvaranja napetosti kroz iščekivanje. *Nešto važno će se desiti uskoro i to će biti dokaz svima da smo sve vreme bili u pravu.*

Jedan od najčešće korišćenih termina vezanih za takve najave je MOAB, odnosno „Mother of all bombs“ – Majka svih bombi.^{xxx} Odnosi se na medijsku bombu koja će odjeknuti kada Tramp, Q ili neko iz njihovih orbita konačno objavi dokaze o Kabali, adrenohromu ili neče-

mu trećem što će dokazati da je Qanon sve vreme propovedao istinu. Centralni Qanon pojam je „Oluja“, odnosno trenutak kada će Kabala i Duboka država konačno odgovarati za svoja nedela. I on se temelji na anticipaciji konačne pobeđe u nekoj neodređenoj budućnosti.

Nakon prošlogodišnjeg poraza Trampa na izborima u SAD, Qanon zajednici je bilo neophodno da samoj sebi objasni poraz tako da njen centralni narativ ostane neokrnjen, pa je nastala bogata lepeza izgovora zasnovanih na navodnoj izbornoj krađi. Jedna od njenih zagovornica je Sidni Pauel, advokatica koja je neko vreme bila deo Trampovog pravnog tima, koja se istakla najavljujući mesecima kako će „osloboditi Krakena“ – izneti na videlo neoborive dokaze o krađi.^{xxxii}

Parola se sjajno primila među qanonovcima i bila povod za bezbrojne mimove, ali oslobođanje Krakena se ispostavilo kao još jedna najava „velikog preokreta“ koja je samo služila tome da sledbenicima ispunи vreme i stvori iluziju da ipak ima nade.

Kada je Tramp pao s vlasti a Oluja s velikim O nije stigla, preostali su samo pozivi na zajedništvo, poput čuvenog WWG1WGA (Where we go one, we go all – „Gde ide jedan idemo svi“) ili „Trust the Plan“ („Veruj u plan“). Oni su tu za međusobno bodrenje, ali i zato što su lako pamtljivi i mogu se ponavljati iznova i iznova. Sve dok Qanon i priča oko njega ne počnu ponovo da zvuče smisleno. ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

ČETVRTO POGLAVLJE
POLITIZOVANA RELIGIJA

TRAMP KAO MESIJA, Q KAO PROROK

„So I run to the Lord
Please hide me, Lord
Don't you see me prayin'?
Don't you see me down here prayin'?
But the Lord said
Go to the Devil, the Lord said
Go to the Devil“

Nina Simone, „Sinnerman“

Jedan od ključnih razloga proboja Qanona u međnstrim američke politike leži u tome što se nije vezao samo za jednu društvenu grupu, omogućavajući svakome da dopisuje sopstvene teorije zavere dok god zadovoljavaju jednostavan uslov: da budu komplementarne osnovnom narativu o Donaldu Trampu kao predvodniku borbe protiv tajnovite Duboke države. Razne sorte desničara, konzervativaca i internet trolova bile su samo logična polazna tačka.

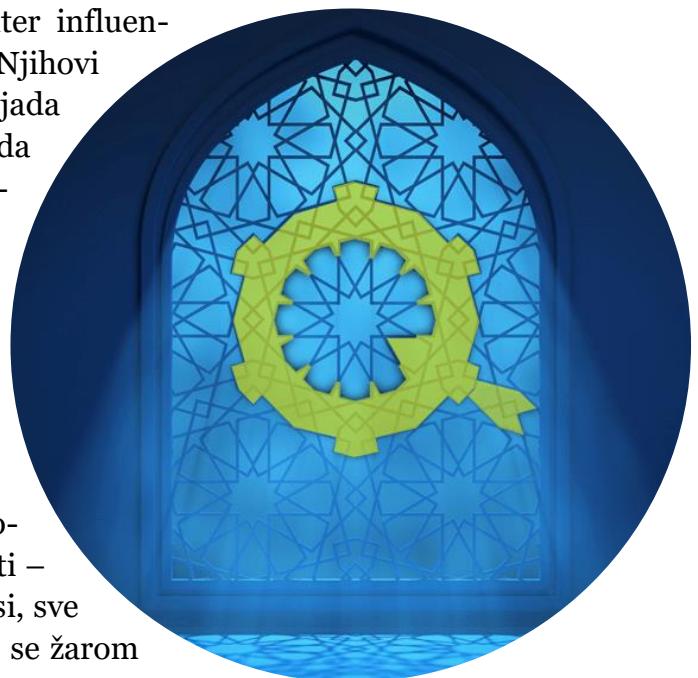
Međutim, zašto se priča anonimnog naloga sa 4chanom i kasnije 8kuna – nekih od najodurnijih mesta na internetu – tako dobro primila među bogobožljivim američkim belim evanđelistima? Doslovno svaki sekundarni qanonov kanal komunikacije – nekada Youtube kanali i Fejsbuk grupe a danas Telegram kanali – nafilovan je qanonovski interpretiranim religijskim porukama i citatima iz Biblije, apokaliptičkom terminologijom i sličnim materijalom.

Za to postoji nekoliko valjanih razloga.^{xxxii} ^{xxxiii} Iako Qanon izvorno nije imao previše dodirnih tačaka sa religijskim temama, njegova osnovna doktrina Qanona o velikoj zakulisnoj borbi Dobra i Zla, sa pobeđom dobra pod okriljem Trampa, predstavlja postavku koja vernicima itekako ima smisla zato što im zvuči poznato.

Ne samo što ne moraju da promene praktično ništa od svojih uverenja da bi se uklopili, već im pruža i operacionalizaciju njihovih verovanja: više nije reč o pomalo apstraktnom ratu anđela i demona, već o ljudskoj bici koja se vodi svuda oko njih, i u čemu oni mogu direktno da doprinesu širenjem poruke, volontiranjem, donacijama i ultimativno – glasovima na izborima. Qanonovski termini poput „Oluje“ i „Velikog buđenja“ potpuno su kompatibilni s Apokalipsom, Sudnjim danom i srodnom hrišćanskom terminologijom.

Kao što je Qanon uticao na evanđeliste radikalizujući mnoge od njih, tako su i oni svojim praksama počeli da utiču na zajednicu u kojoj su se obreli. Iako to nije isključivo njihova zasluga, odnos sledbenika prema Q-ovim objavama („Q drops“) i tragovima („mrvicama“) koje ostavlja za dešifrovanje s vremenom je postao neskriveno idolopoklonički. Qanonovci njegove objave smatraju nedodirljivim na isti način na koji su to biblijski stihovi ili sure Kurana: jedino ih je moguće tumačiti, ne i kritikovati ili opovrgavati.^{xxxiv}

Nekadašnji Qanonovi Tvier influensi danas su na Telegramu. Njihovi kanali okupljaju na stotine hiljada pratilaca, a njihova svrha je da služe kao propovednici. U njihovim očima, Q je nepogrešiv na isti način na koji su to i hajrizmatske vođe kultova. Njegove objave ne mogu biti netačne: one mogu samo biti pogrešno interpretirane ili namerno pogrešne da se obmanu protivnici. Najvažnije postavke u koje se ne sme zadirati – poput one da je, šta god se desi, sve to deo „velikog plana“ - brane se žarom

vernika koji brane dogme. Zadirati u njih automatski vas označava kao jednog od „onih drugih“, sledbenika Kabale, mozga ispranog mas-medijima, i dovodi do sloma komunikacije.

Međutim, uprkos tome što je izuzetno privlačan evanđelistima, koji Trampa i dalje vide kao mogućeg mesiju, u osnovi Qanona ne leži hrišćanstvo. Mada se Q nije mnogo petljao u religijske teme, moguće je iščitati njegovu ličnu filozofiju kako iz samih objava tako i iz uverenja zajednice koja se oko njih formirala. U srži Qanona je eshatološki dualizam – zlo postoji oduvek ali nije večno i može biti eliminisano. Politika i svet kao celina svedeni su na borbu apsolutnog Dobra i apsolutnog Zla u kojoj je iskupljenje nemoguće: sve i kada bi se to želelo, za one koji se suprotstave Trampu i Qanonu nema preobraćenja. Oni su neljudsko Drugo i sleduje im eliminacija.

Q-ov pogled na svet, bio on toga svestan ili ne, zapravo mnogo više podseća na ekstremnu formu manihejstva nego na hrišćanstvo. To samo po sebi ne bi bilo problem da se ne manifestuje kao ono što istoričar Emilio Dentile ne definiše kao „politizovanu religiju“, koja u kombinaciji sa digitalnim mehurovima istomišljenika na društvenim mrežama predstavlja vrlo zapaljivu mešavinu.

6. januar i upad pro-trampovskih demonstranata u Kapitol pokazao je jednu od mogućih manifestacija te kombinacije, i ne treba se nadati da će se na tome stati, jer Qanon stvara hermetičan sistem koji je

nemoguće na bilo koji način opovrgnuti, bilo u celini ili u pojedinstima. Nemogućnost razmene mišljenja sa spoljašnjim svetom kroz ukidanje mogućnosti opovrgavanja, baš kao i kada je reč o rigidnim sektama, omogućava unutrašnju koheziju grupe, služi kao preventivna odbrana njenog narativa ali i sprečava izlazak iz nje.

Najtragičnija sličnost Qanona sa tradicionalnijim pojavnim oblicima sekti su presečene međuljudske veze. Budući da radikalno reinterpreta stvarnost postavljujući neutemljene i nedokazive tvrdnje kao aksiome, Qanon ne ostavlja mnogo prostora za sedenje na dve stolice. Ili ćete relativno brzo odbaciti čitavu priču o Kabali kao kretenluk ili ćete vremenom poverovati u sve što zajednica ponavlja kao mantru, a pravi problemi tu i počinju. Kako razgovarati sa članovima porodice, prijateljima i partnerima ako oni nisu progutali udicu? Kako pročaskati o dnevним dešavanjima ako ljudi koje volite ne veruju u to da pola političara jede decu, kako gledati film s njima ako smatrate da su glumci u pauzama tokom snimanja konzumirali magičnu drogu kojom održavaju mladost?

Za mnoge Qanon sledbenike, odgovor je – nikako. Proces (samo)izolacije odvija se spontano, urušavanjem tema za razgovor, trapavim pokušajima jedne strane da uveri drugu u ispravnost svog pogleda na svet, svađama, razvodima i/ili potpunim prekidom komunikacije.^{xxxv} Reddit grupa „QAnonCasualties“^{xxxvi}, namenjena uzajamnoj podršci ljudima čiji najdraži su potpali pod uticaj Qanona do te mere da ih je to promenilo danas broji preko 165.000 članova, i gotovo se utrostručila od napada na Kapitol 6. januara. Priče koje učesnici dele vredi pročitati, zato što otkrivaju ogromnu cenu razorenih međuljudskih odnosa i nanetog emocionalnog bola.^{xxxvii}

Kada se jednom upadne unutra, izlazak iz mentalnog šahta Qanona je izuetno težak poduhvat. Qanon je zarazan: nudi beskrajne mogućnosti trošenja slobodnog vremena kroz grupno pričanje priče i igranje „dešifrovanja“, a interpretacije dolaze u mnogo varijanti pa svako može da odabere onu koja mu najviše pogoduje. Mnogim ljudima je, nakon meseci i godina drila, doslovno potrebno „deprogramiranje“ ali ta tema je daleko od fokusa javnosti pa su prepušteni sposobnostima i volji ljudi iz svoje okoline da im pomognu.^{xxxviii}

Ako je suditi po svedočanstvima na „QAnonCasualties“, ponekad je poklopac tog šahta brižljivo zakovan iznutra.^{xxxix} ● ● ● ● ● ● ● ● ● ●

PETO POGLAVLJE
PERSPEKTIVA

ZAVRŠNI ČIN

„**Maybe I listen more than you think
And I can tell that somebody sold you
We said we've never let anyone in
We said we'd only die of lonely secrets**“

The National,
„The System Only Dreams in Total Darkness“

Američki izbori su došli i prošli. Tramp je izgubio. Q je prestao da piše, ostavljajući svoje sledbenike kao Forest Gamp kada tri godine neumorno trči po SAD a onda odjednom kaže ljudima koji ga prate da se umorio i da ide kući. Nakon upada u Kapitol 6. januara desetine qanonovaca su uhapšene. Je li to onda kraj igre? Pa, ne baš.

Postoje dva ozbiljna razloga zašto Qanon treba i dalje držati na oku. Prvi se izravno tiče politike.

Nakon što su im mnogi nalozi i grupe masovno blokirani na udarnim društvenim mrežama, qanonovci su u desetinama hiljada nagrnuli ka alternativama. U prvi mah to su bile desničarima naklonjene društvene mreže Parler i Gab, a kada je njih snašla nevesela sudbina primat su počeli da preuzimaju još labavije moderisani kanali na Telegramu. Ovaj tektonski poremećaj predstavlja mnogo više od proste promene platforme zato što su qanonovce tamo dočekale uveliko ukorenjene

grupe sa jasnom političkom platformom: neofašisti i rasisti, te raznovrsni desničarski „akceleracionisti“ poput terorističkog Atomwaffen-a.

Mada je između ta dva sveta i ranije postojalo izvesno preklapanje, uvek je bila osetna razlika u fokusu: dok su qanonovci do 6. januara i upada u Kapitol živeli u svom paralelnom svetu i tastaturama se mačevali sa senkama, desničarske ekstremističke grupe su uveliko koristile društvene mreže da radikalizuju regrute i verbalno nasilje pretvore u fizičko.

Rasisti i neofašisti su ispravno prepoznali svoju šansu u nepreglednim kolonama koje su nadrle na društvene mreže koje su za njih „domaći teren“: ako vas je zavrbovao Q, to u najmanju ruku znači da ste skloni verovanju u bizarne teorije.

Sve što je trebalo da ekstremisti urade bilo je blago modifikovanje terminologije tako da se uklopi u qanonovski set pojmove ne bi li se doprlo do hiljada i hiljada novih regruta. „Kabala može da bude i jevrejska“, „pod udarom nije Trampova Amerika nego bela Amerika“, „antifašisti su zajednički neprijatelj“, i slične poruke odjednom su doobile ogroman auditorijum koji je upravo izgubio svog proroka i načuljenih ušiju sluša ko će sledeći da mu se obrati.

To nije prazna metafora. Trenutno najistaknutiji Q-ov propovednik i tumač, qanonovski „influenser“ poznat samo pod nadimkom „Ghost-Ezra“ već mesecima menja kurs, zaokrenuvši od uobičajene priče o Kabali i krađi izbora ka otvoreno antisemitističkoj propagandi, nutkanju pratileaca neofašističkim filmovima i ruminacijama na temu „zašto Hitler uopšte nije bio loš, naprotiv“.xl Iako kontroverzan i u okviru samog pokreta, njegov Telegram kanal prati preko 330.000 ljudi, i nastavlja da raste. Raste i broj neonacističkih terorističkih napada u SAD^{xli} – naravno, ne kao posledica GhostEzrinog gebelovanja, nego kao pokazatelj dubljih političkih tokova od kojih su Telegram kanali samo vrh ledjenog brega.

Ne treba gubiti iz vida da njihov mesija u vidu Trampa i dalje odbija da prizna izborni poraz, doslovno se pretvarajući da je i dalje predsednik SAD, da milioni Amerikanaca misle da su izbori zaista pokradeni,^{xlii} a da Qanon-baza već neko vreme šuška kako će u spektakularnom preokretu u avgustu Donald ponovo zvanično postati predsednik.^{xliii} U tome leži životna snaga Qanona – ideja da igra nije gotova i da će se na

kraju nekako ipak ispostaviti da su sve vreme bili u pravu – ali i ogroman potencijal za incidente, ako ne i terorizam.^{xliv}

Međutim, postoji i drugi, potencijalno čak i važniji razlog zašto Qanon i dalje treba da nas brine, a on se tiče i Srbije.

Qanonovski pogled na svet uveliko se razliva van striktno qanonovskih tokova, na teme poput alternativne medicine ili dijeta, na grupe „mamika“ po društvenim mrežama ili Instagram, infiltrirajući se kačenjem na postojeće priče i mešajući ih sa Qanon terminologijom da bi prevashodno privukli žene. U ovom „pastelnom Qanonu“,^{xlv} koji nastoji da kopira konzumerističku „žensku“ estetiku, brižljivo se izbegava pominjanje Q-a ali se umekšano pakuje sve ostalo iz njegovog repertoara, počev od trgovine ljudima pa do dezinformacija o vakcinama za decu. O Qanonu se u Srbiji ne priča mnogo ali njegova pastelna varijanta je već uveliko posvuda, a oni koji je šire najčešće nisu svesni izvora.

Jedna od glavnih karakteristika qanonovskog načina razmišljanja koji se prelio i van Qanona ogleda se u apsolutnom slomu komunikacije. Internet (a i stvarni svet) je oduvek obilovalo ljudima koji ignorisu proverljive činjenice i valjano potkrepljene argumente, ali danas preko noći stiču armije pratilaca koji ih besomučno retvituju, šeruju, citiraju, pretvaraju u mimove i gifove, a za to nisu krive samo društvene mreže.

Oni sada, u 2021. godini, imaju i pseudoideoološku zaledinu u vidu novog pogleda na svet u kom je politička rasprava, makar ona bila i uvredljiva ili preteća, naprosto stvar prošlosti. Prevagu trenutno ne donose bolesni snovi o rasnoj čistoći, borba za solidarnost ili loženje na citate Margaret Tačer, nego to ko će da smisli najzanimljiviju priču i najneosetnije da izbriše granicu između nje i stvarnog života.

Primer efikasne operacionalizacije takvih nastojanja možemo da vidimo na ulicama naših gradova i sela, kojima špartaju samozvane „narodne patrole“ braneći nas od „migrantskih ubica i silovatelja“ koji ordiniraju samo u njihovoј mašti. Najsvežiji primer videli smo 8. jula u Somboru, kada je šezdesettrogodišnja žena ubijena u svojoj kući. Dežurne patroldžije doslovno su zasule društvene mreže pričom o dojavi da su ubice migranti. Kada se ispostavilo da su u pitanju ipak državljeni Srbije^{xlvi}, niko nije brisao ksenofobnu propagandu, izvinjavao se ili makar objavio ko su stvarni počinioци. Autor jednog od besomučno deljenih tvitova o migrantima-ubicama je na dokaz da je širio laži odvratio sa: „Pa mogli su isto tako da budu i migranti.“

Taj način nerazmišljanja, odsustva blama i čupanja iz jedne budalaštine izmišljanjem druge na licu mesta postojao je mnogo pre Qanona. Međutim, njegov uspon ga je normalizovao, popularizovao i pretvorio u potentno političko oružje za svačiju svakodnevnu upotrebu. Opasni šarlatani i glibavi demagozi više ne moraju da imaju prirodni šešeljevski dar za tako nešto: dovoljno je samo da se neko vreme fermentiraju u Fejsbuk grupi ili Telegram kanalu čitajući iznova i iznova istih desetak rečenica, i ubrzo će biti spremni da izađu na megdan bilo kome jer će imati uvežbane odgovore i načine improvizacije. Kontraargumenti ih neće doticati jer ne dolaze da bilo koga ubede u bilo šta, nego da „pobede“ tako što će ispaliti svoje fore od dva dinara i ignorisati bilo šta što im se odgovori.

Povrh toga, nužno dolazi do preslikavanja: primera radi, svaka razumna osoba kojoj je stalo do sopstvenog vremena će pre ili kasnije odustati od pokušaja da ljudima objasni da se novčić ne lepi na mesto gde su primili vakcinu (već da samo treba da se okupaju), i počeće da im – u sebi ili u lice – govori da su budale sa kojima ne vredi razgovarati. Neminovni slom komunikacije je time kompletiran, i razara društvo na svakom nivou i svakom koraku. To može zvučati apstraktno ili opštemestaški dok ne uhvatite sebe kako izbegavate stare prijatelje ili

familiju koja je počela da mantra o kemtrejlsima, vrištite u sebi dok komšija ili taksista objašnjavaju kako su na onom Jutubu gledali video o tome da je britanska kraljica zapravo (bukvalno) čovek-gušter, i slično.

To je tek početak. Potencijal za masovnu manipulaciju shvatiće postepeno i sive eminencije političkog marketinga. Kada ovladaju njime, više nećemo slušati o pokradenih 619 miliona evra, jer široj publici je takav broj apstraktan koliko i antimaterija: umesto njega, odstrel lika i dela radiće se kroz bizarne priče koje će ljudi voleti da čitaju i odgonetaju.

Da li se poslanik počešao levim kažiprstom zato što ga je svrbeo nos ili zato što je to tajni signal da je pedofil? Da li nakašljavanje na početku konferencije za štampu zapravo govori da sve što bude rečeno treba shvatiti obrnuto? Fotografisao se u kariranoj košulji – je li to šifra za zatvorske rešetke? Mogućnosti je bezbroj, samo treba postaviti dovoljno intrigantan okvir i gledati kako se grudva besmislica kotrlja nizbrdo, postajući sve veća i veća jer se više ne treba dovijati kako da ljudi progutaju propagandu – smisliće je sami za sebe, svesno birajući da poveruju ono što su sami proglašili za činjenice i menjajući ih u hodu kako god im ustreba.

Srbija je pogodno tlo za takve egzibicije iz više razloga. Slaba informatička pismenost i naširoko rasprostranjeno informisanje putem Fejsbuka su loša kombinacija i zicer za lažne vesti. Politička kultura se sistematski održava na najnižim granama. Antizapadni sentiment je, ironično, vrlo kompatibilan sa svakovrsnim desničarlukom na tom istom Zapadu, pa se tamošnji trendovi lako prepisuju i adaptiraju u lokalne okvire. Naš duboko konzervativni mejnstrim idealan je za stvaranje moralne panike.

A kao i uvek, ne manjka nam ni dobrovoljaca za mesije. ● ● ● ●

REFERENCE

- ⁱ <https://www.youtube.com/watch?v=I2NvIJq2FCw>
- ⁱⁱ <https://www.4chan.org/>
- ⁱⁱⁱ <https://qanon.pub/>
- ^{iv} <https://www.washingtonpost.com/dc-md-va/2021/02/16/pizzagate-qanon-capitol-attack/>
- ^v <https://www.bellingcat.com/news/americas/2021/01/07/the-making-of-qanon-a-crowdsourced-conspiracy/>
- ^{vi} <https://www.nbcnews.com/tech/tech-news/how-three-conspiracy-theorists-took-q-sparked-qanon-n900531>
- ^{vii} <https://www.theguardian.com/technology/2020/nov/11/how-2020-transformed-big-tech-the-story-of-facebook-qanon-and-the-worlds-slackening-grip-on-reality>
- ^{viii} <https://www.lamag.com/citythinkblog/qanon-gop/>
- ^{ix} <https://fivethirtyeight.com/features/why-qanon-has-attracted-so-many-white-evangelicals/>
- ^x <https://www.theguardian.com/us-news/2020/aug/11/qanon-facebook-groups-growing-conspiracy-theory>
- ^{xi} <https://www.rollcall.com/2020/11/05/qanon-goes-to-washington-two-supporters-win-seats-in-congress/>
- ^{xii} <https://time.com/5955248/qanon-local-elections/>
- ^{xiii} <https://edition.cnn.com/2020/08/19/politics/donald-trump-qanon/index.html>
- ^{xiv} <https://www.theguardian.com/technology/2016/apr/14/the-red-pill-reddit-modern-misogyny-manosphere-men>
- ^{xv} <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/9/6/red-pills-and-dog-whistles-it-is-more-than-just-the-internet>
- ^{xvi} <https://www.vulture.com/2019/02/the-matrix-red-pill-internet-delusional-drug.html>
- ^{xvii} <https://www.patreon.com/posts/45159246>
- ^{xviii} <https://www.patreon.com/posts/qanon-sales-47186711>
- ^{xix} <https://www.reuters.com/article/us-facebook-content-idUSKCN25F2HY>
- ^{xx} <https://www.bbc.com/news/technology-55638558>
- ^{xxi} <https://www.bbc.com/news/technology-54562802>
- ^{xxii} <https://www.rollingstone.com/culture/culture-news/qanon-telegram-channels-increase-1117869/>
- ^{xxiii} <https://www.gematrix.org/>
- ^{xxiv} <https://qalerts.app/?n=128>
- ^{xxv} <https://qalerts.app/?n=1953>
- ^{xxvi} <https://www.adl.org/blog/qanon-a-glossary>
- ^{xxvii} <https://fakenews.rs/2020/05/06/happy-tv-siri-besmislice-o-drogi-dobijenoj-iz-krvi-ubijene-dece/>

-
- ^{xxviii} <https://www.istinomer.rs/facebook-provere/zavere-o-drogi-koja-se-dobija-iz-krvi-ubijene-dece-opet-se-sire-fejsbukom/>
- ^{xxix} <https://www.srbijadanash.com/vesti/svet/uznemirujuci-sadrzaj-ovo-je-najskuplja-droiga-na-svetu-koju-koristi-elita-evo-u-kakvoj-je-vezi-sa-2020-05-02>
- ^{xxx} <https://qanon.pub/?q=moab#1231>
- ^{xxxi} <https://www.bbc.com/news/election-us-2020-55090145>
- ^{xxxii} <https://www.abc.net.au/religion/why-are-christians-susceptible-to-conspiracy-theories/13003550>
- ^{xxxiii} <https://www.pastorththeologians.com/articles/2021/1/25/faith-apocalypse-and-nationalism-why-evangelicals-are-vulnerable-to-conspiracy-theories>
- ^{xxxiv} <https://edition.cnn.com/2020/10/15/us/qanon-religion-churches/index.html>
- ^{xxxv} <https://www.wusa9.com/article/news/national/capitol-riots/qanon-causes-family-problems-capitol-riot-reddit-pizzagate-edgar-welch-ashli-babbitt-donald-trump-michael-flynn-ron-watkins-8chan-4chan/65-6bbda8e1-ae3d-495a-bf24-994ae96217cc>
- ^{xxxvi} <https://www.reddit.com/r/QAnonCasualties/>
- ^{xxxvii} <https://www.politico.com/news/magazine/2021/02/19/qanon-conspiracy-theory-family-members-reddit-forum-469485>
- ^{xxxviii} <https://www.npr.org/2021/01/15/957371294/how-qanon-like-conspiracy-theories-tear-families-apart>
- ^{xxxix} <https://www.theguardian.com/us-news/2020/sep/23/qanon-conspiracy-theories-loved-ones>
- ^{xl} <https://www.newsweek.com/qanon-ghostezra-antisemitism-telegram-1593592>
- ^{xli} <https://www.washingtonpost.com/investigations/interactive/2021/domestic-terrorism-data/>
- ^{xlii} <https://www.theguardian.com/us-news/2021/apr/16/americans-republicans-stolen-election-violence-trump>
- ^{xliii} <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-reinstatement-justice-department-warning-b1881942.html>
- ^{xliv} <https://edition.cnn.com/2021/07/09/politics/justice-department-trump-warning/index.html>
- ^{xlv} <https://gnet-research.org/2021/03/17/pastel-qanon/>
- ^{xlvi} <https://rs.n1info.com/vesti/priveden-osumnjiceni-za-ubistvo-63-godisnje-zene/>

fakenews.rs